

An assessment of the life skills training program based on the CIPP evaluation model in high schools of Ahvaz

Mansour Sodani*

Introduction

The Ministry of Education, as an institution whose main mission is to transmit cultural tenets of the Iranian society to the next generation by developing relevant curriculum in schools, tries to teach people the necessary life skills they need to meet the life challenges and succeed. This study was, thus, intended to evaluate the life skills training program in high schools in Khuzestan province using the CIPP evaluation model.

Methods

To that end, the general framework of the factors and markers necessary in the assessment of life skills training program based on CIPP model (i.e., context, input, process and output) were firstly determined using factors, markers and specified judgment criteria. Then, by the use of the codified factors and markers, five research questions were formulated

Instruments

A comprehensive questionnaire was developed to investigate experts' attitude toward the life skills training program in high schools in Khuzestan province, in which the factors assessed, the indicators and the proposed standards for the components of the field, the input, process as well as the output were specified. Then, the respondents were asked to agree or disagree with any of the suggestions given. The analysis of the results led to the development of the main questionnaire used in this study. In addition, the 114-item questionnaire of life skills were used including 19 subscales. In order to investigate the validity of the questionnaires after formulating the questions, the experts were asked to comment on the external validity (face and appearance) and internal validity (construct and content).

* Associate professor, department of counseling and guidance, faculty of education and psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. sodani_m@scu.ac.ir

Intervention

The population of this study included all first grade high school students; all counselors who were involved in life skills training; and all managers of high schools where life skills training was used. The sample consisted of 30 principals, 30 counselors and 298 first grade high school students (154 boys and 144 girls). The principals and counselors were chosen using a census method, while the students were selected via a multi-stage random sampling, from among the schools providing life skills lessons.

Results

The results of the first questionnaire showed that from 23 components evaluated, 21 components were "optimal" and 2 components were evaluated as "relatively optimal", indicating the desired level of implementation of the program. The results of the second question also showed that principals and students were not very satisfied with the facilities and preparations provided for the implementation of the training program, and expected better facilities. As for the third question, participants expected additional facilities and inputs for the implantation of the program. The fourth question also showed that the qualitative assessment of the participant groups had higher quality than other research areas. Finally, the fifth question reflected the highest quality for students and instructors, but the least desirable for managers. This, in turn, indicates a higher expectation level of managers from the life skills training program.

Conclusion

Learning life skills can teach the cognitive, emotional and behavioral abilities necessary to feel successful and overcome the tensions and challenges ahead in life. The main advantage of the evaluation of a training course is that its strengths and weaknesses are found via a systematic approach. It also influences decision making and planning, and leads planners and policy makers to understand the needs of the learners and the community when they design any educational program. Based on these findings, conducting need analysis studies for target groups is necessary to implement skills training programs and develop a theoretical and practical plan for life skills training, based on the Islamic-Iranian model for its implementation by managers counselors and students' parents.

Keywords: CIPP evaluation model, life skills

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۰۷/۲۰
تاریخ پذیرش مقاله: ۹۸/۰۳/۰۱

مجله دست آوردهای روان‌شناختی
(علوم تربیتی و روان‌شناسی)
دانشگاه شهید چمران اهواز، بهار و تابستان ۱۳۹۸
دوره‌ی چهارم، سال ۲۶، شماره‌ی ۱
صص: ۱۳۰-۱۱۱

ارزیابی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی در مدارس متوسطه اهواز بر اساس الگوی ارزیابی سیپ^۱

منصور سودانی*

چکیده

پژوهش حاضر، با هدف ارزیابی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی در دبیرستان‌های استان خوزستان با استفاده از الگوی ارزشیابی سیپ اجرا شد. جامعه آماری، شامل دانش‌آموزان، مشاوران و مدیران، بود که با استفاده از روش‌های سرشماری و نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند. بدین منظور، ابتدا چارچوب کلی عوامل و نشان‌گرهای موردنیاز در ارزیابی طرح آموزش مهارت‌های زندگی بر اساس الگوی سیپ (زمینه، درون‌داد، فرایند و برون‌داد)، با بکارگیری عوامل، نشانگرها و مشخص نمودن معیارهای قضاوت، تعیین شد. سپس با استفاده از عوامل و نشانگرهای تدوین‌شده، ابزارهای پژوهش، شامل پرسشنامه‌های مربوط به دانش‌آموزان، مدرسان و مدیران و کارشناسان، تهیه و روایی (روایی صوری و محتوا) و اعتبار (آلفای کرونباخ)، آنان محاسبه شد. تحلیل یافته‌ها نشان داد که از بین ۲۳ عامل مورد بررسی، ۲۱ عامل در سطح «مطلوب» و ۲ عامل دیگر در سطح «نسبتاً مطلوب» ارزیابی شد و ارزیابی کلی طرح نیز در سطح «مطلوب» برآورد گردید.

کلید واژگان: الگوی ارزشیابی سیپ، مهارت‌های زندگی

۱. این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی است که با استفاده از تسهیلات اعطایی آموزش و پرورش استان خوزستان به انجام رسیده است.

* دانشیار گروه مشاوره و راهنمایی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
sodani_m@scu.ac.ir

مقدمه

جامعه ما با توجه به فرهنگ و شیوه‌های زندگی، به دنبال تربیت انسان‌های متعهد، متعادل و پویاست که آموزش و پرورش به‌عنوان نهاد انتقال‌دهنده فرهنگ به نسل آینده با تعریف سرفصل‌های درسی و آموزش مهارت‌های لازم سعی دارد با آشنا کردن افراد با چالش‌های زندگی روزمره و ایجاد توانمندی‌های لازم برای مقابله با این چالش‌ها و کسب موفقیت، این امر را محقق نماید. منظور از مهارت‌های زندگی آن دسته از نیازهایی است که افراد به کمک آنها در برابر موقعیت‌های سخت زندگی از خود دفاع می‌کنند. افرادی که تحت آموزش مهارت‌های زندگی قرار گرفته‌اند نسبت به زندگی و توانایی‌های خویش آگاه‌تر بوده و با پذیرش خود مطمئن هستند که با سعی و تلاش می‌توانند پله‌های ترقی را طی نمایند (Bova, Burwick & Quinones, 2008).

سیستم آموزش و پرورش از لحاظ سازمانی و کارکردی باید هر چند وقت یک‌بار مورد ارزیابی قرار گیرد. بنابراین همسو با تغییرات سازمان‌ها و نظام‌های آموزشی وجود ابزارهای سنجش و ارزیابی از عملکردها و اندازه‌گیری میزان تحقق اهداف ضروری به نظر می‌رسد. تحقیقات ارزیابی اطلاعات مهمی درباره هزینه و کارآمدی برنامه‌ها فراهم می‌سازد (Gall, Borg & Gau, 2005).

مطالعات مختلفی در خصوص اثربخشی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر (Anis Kiewicz & Wyson, 1990) گزارش شده است. به‌علاوه، مطالعات انجام شده دیگر تأثیر آموزش این گونه مهارت‌ها در زمینه‌های مقابله با مشکلات بلوغ و نوجوانی (Hamburg, 1990)، هوش (Gonzales, 1990)، پیشگیری از بی‌بند و باری جنسی (World Health Organization, 1998, Translation by Nouri Qasem Abadi & Mohammad Khani Wichroski, Zunz & Forshay, 2000; Breton, 1999)، عزت نفس (Breton, 1999) رفتار ضداجتماعی (Breton, 1999)، بزهکاری (Darden & Ginter, 1996; Ginter, 1999)، کنترل خشم (Calhoun, Glaser, & Bartolomucci, 2001) و کاهش آسیب‌پذیری در برابر اسکینروفرنیا (Darden & Ginter, 1996) گزارش شده است. از این‌رو، برخی پژوهشگران در ایران نیز اثربخشی آموزش این مهارت‌ها را بر سلامت روان (Aghajani, 2002)، بر کاهش نشانه‌های افسردگی (Amiri Baramkoochi, 2009)، بر افزایش میزان مشارکت اجتماعی کودکان (Rahimi & Soleymaninia, 2008)، بر واکنش‌های هیجانی نوجوانان (Hajamini, Ajalli, Fathi-Ashtiani, Ebadi, Dibaei & Delkhosh, 2008) بررسی نمودند.

(Tazakori et al. (2015) در پژوهشی نشان دادند که تقویت و اجرای دقیق و منظم برنامه‌های موجود و ایجاد و تأمین محیط آموزشی استاندارد می‌تواند بر کیفیت آموزش بیافزاید. (Taremiyan and Mehryar (2009) در پژوهش خود نشان دادند آموزش مهارت‌های زندگی سبب افزایش سطح مهارت‌های دانش‌آموزان خواهد شد. همچنین نشان دادند این برنامه می‌تواند به منزله یک عامل حفاظت‌کننده سبب کاهش مصرف موادمخدر باشد. (Alimohammadi, Mehralizadeh and Shahi (2012) در پژوهشی دانش‌آموزان مقطع پیش‌دانشگاهی را با استفاده از الگوی ارزیابی سیپ^۱ مورد ارزیابی قرار دادند که نتایج نشان داد کلیت جامعه در مؤلفه‌های زمینه، درون‌داد فرایند و برون‌داد از وضعیت مطلوب فاصله دارند. بین رشته‌های مختلف در زمینه و درون‌داد اختلاف معنی‌داری وجود ندارد ولی در فرایند و برون‌داد تفاوت معنی‌دار است. (Ghasemi Zargar (2006) در پژوهشی نشان داد که در کتاب‌های درسی به صورت گذرا به آموزش مهارت‌های زندگی پرداخته شده، لیکن در این کتاب‌ها به آموزش مؤلفه‌های تصمیم‌گیری و حفظ سلامتی توجه کافی نشده است. اما مؤلفه‌های روابط بین‌فردی، حقوق و مسئولیت و شناخت خود بیشتر مورد توجه قرار گرفته شده است. (Kazemi and Hamrahi (2009) در پژوهشی اهداف اجتماعی آموزش متوسطه را از دیدگاه دانش‌آموزان و دبیران مورد بررسی قرار دادند که نتایج نشان‌دهنده مطلوبیت اهداف بود که این موضوع در بین دانش‌آموزان شاخه‌های مختلف تقریباً یکسان بود.

اکنون با توجه به گذشت بیش از یک دهه از اجرای کامل این برنامه آموزشی در مدارس متوسطه ارزیابی جامع این برنامه ضروری به نظر می‌رسد. به‌طورکلی برای ارزیابی یک سیستم آموزشی باید به عملکرد ساختار سیستم، عملکرد منابع انسانی مختلف سازمان بر محیط بیرون توجه کافی مبذول نمود (Kolubandi, 1995). به‌علاوه، از لحاظ عملی، ارزیابی اجزای چهارگانه برنامه به تصمیم‌گیرندگان و سیاست‌گذاران کمک می‌کند تا در مورد تداوم، توقف یا تجدیدنظر در اهداف، درون‌دادها، فرآیندها و برون‌دادها تصمیم‌گیری نمایند. به این ترتیب ارزیابی جامع برنامه با استفاده از الگوی ارزیابی سیپ موجب روشن شدن نقاط قوت و ضعف و ارتقای سطح کیفیت برنامه می‌گردد که پیامد آن ورود جوانانی سالم و توانمند با کارآیی بیرونی بهتر به جامعه می‌باشد. در واقع مزیت اصلی ارزیابی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی بر اساس الگوی سیپ این است که با نگرش سیستمی به ارزیابی زمینه و بافت، درون‌داد، فرآیند و برون‌داد برنامه پرداخته می‌شود و

1. Context Input Process Product (CIPP)

تمام قسمت‌های سیستم آموزش مورد بازبینی و قضاوت قرار می‌گیرد. بنابراین هدف پژوهش حاضر، ارزیابی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی دوره متوسطه در شهر اهواز بر اساس الگوی ارزیابی سیپ و با توجه به عوامل چهارگانه زمینه (بافت)، درونداد، فرآیند و برون‌داد (محصول) می‌باشد. در راستای تحقق این هدف سؤالات مطرح شده شامل موارد زیر می‌باشد:

- ۱- آیا برنامه آموزش مهارت‌های زندگی در مقطع متوسطه با شرایط کنونی در قالب برنامه درسی مصوب مطلوب می‌باشد؟ (مطلوبیت اهداف)
- ۲- زمینه (بافت) برنامه آموزش مهارت‌های زندگی دارای چه ویژگی‌هایی است؟
- ۳- دروندادهای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی تا چه اندازه مطلوب است؟
- ۴- عملیات و فرآیند اجرایی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی تا چه اندازه مطلوب است؟
- ۵- برون‌دادهای ناشی از اجرای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی از نظر کمی چگونه است؟

روش

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

این پژوهش از لحاظ گردآوری داده‌ها یک تحقیق توصیفی با روش پیمایشی و از نوع ارزشیابی بر اساس الگوی ارزشیابی سیپ بود. این پژوهش از لحاظ هدف یک تحقیق کاربردی است. از آنجایی که مخاطبان ارزیابی الگوی سیپ نیز کارشناسان و متخصصان، مدیران و معلمان آموزش و پرورش هستند که درباره تداوم، اصلاح و تجدیدنظر برنامه آموزشی تصمیم می‌گیرند. جامعه آماری این پژوهش شامل ۱- کلیه دانش‌آموزان پایه اول متوسطه در حال تحصیل؛ ۲- تمامی مشاورانی که تدریس درس مهارت‌های زندگی را بر عهده داشته‌اند و ۳- کلیه مدیران دبیرستان‌هایی که درس مهارت‌های زندگی در آن‌ها تدریس می‌شد، بودند. نمونه شامل ۳۰ نفر از مدیران، ۳۰ نفر از مشاوران و ۲۹۸ نفر از دانش‌آموزان سال اول متوسطه (۱۵۴ پسر و ۱۴۴ دختر) بودند که با استفاده از روش سرشماری برای مدیران و مشاوران و نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای برای دانش‌آموزان از بین مدارس ارائه‌دهنده درس مهارت‌های زندگی انتخاب شدند.

برای جمع‌آوری اطلاعات صاحب‌نظران، پرسشنامه جامعی تدوین شد که در آن به ترتیب، عوامل مورد ارزیابی، شاخص‌ها و استانداردهای پیشنهادی برای مؤلفه‌های زمینه، درونداد، فرآیند و برون‌داد قید گردید. سپس از پاسخ‌دهندگان (مشاوران و صاحب‌نظران مهارت‌های زندگی)

خواسته شد تا موافقت یا عدم موافقت خود را با هر کدام از موارد پیشنهادی اعلام دارند. بررسی و تحلیل نتایج حاصل منجر به تدوین پرسشنامه‌های ارزیابی‌کننده شرایط موجود گردید.

ابزار پژوهش

پرسشنامه ارزیابی از میزان دستیابی دانش‌آموزان به مهارت‌های زندگی: پرسشنامه ۴۹ ماده‌ای که به‌وسیله آن دانش‌آموزان میزان دستیابی خود به مهارت‌های زندگی را ارزیابی می‌کنند. پرسشنامه ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مدرسان: یک پرسشنامه ۱۵ ماده‌ای است که میزان آمادگی و قابلیت‌های تدریس و آموزش مدرسان را مورد سنجش قرار می‌دهد.

پرسشنامه ارزیابی مدرسان توسط مدیران و کارشناسان: پرسشنامه شامل ۱۵ ماده بوده و ۴ مؤلفه الگوی ارزیابی سیپ (زمینه، درون‌داد، فرایند و برون‌داد) چگونگی اجرای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی توسط مدرسان را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این پرسشنامه دارای طیف لیکرت بود که بالاترین نمره در این پرسشنامه ۶۰ و پایین‌ترین نمره صفر می‌باشد.

پرسشنامه ارزیابی مدرسان از برنامه مهارت‌های زندگی: شامل ۱۵ ماده بوده و ۴ مؤلفه ارزیابی (زمینه، درون‌داد، فرایند و برون‌داد) را مورد سنجش قرار می‌دهد. بالاترین نمره ۶۰ و پایین‌ترین نمره صفر می‌باشد. به منظور بررسی روایی پرسشنامه پس از تدوین سؤالات، با نظرسنجی از صاحب‌نظران به منظور سنجش روایی بیرونی (صوری و ظاهری) و روایی درونی (سازه و محتوایی) آن استفاده شد و روایی ظاهری و محتوایی آن‌ها مورد تأیید قرار گرفت.

پرسشنامه مهارت‌های زندگی: این پرسشنامه شامل ۱۴۴ ماده و ۱۹ خرده‌مقیاس که شامل خودآگاهی، داشتن مهارت در زندگی، مهارت مربوط به ارتباطات انسانی، روابط بین فردی، تصمیم‌گیری، سلامت روانی، سلامت جسمانی، مهارت‌های حل مسئله، مهارت‌های مشارکت و همکاری، تفکر خلاق، تفکر انتقادی، مسئولیت‌های فردی، درک و ارتقای اصول آزادی، عدالت و تساوی، شرکت در فعالیت‌هایی که منافع را بهبود می‌بخشند، ابراز رفتارهای اجتماعی، شهروندی جهانی شدن، مهارت‌های حرفه‌ای، مهارت‌های مربوط به رعایت نکات ایمنی و مهارت‌های استفاده از فناوری اطلاعات می‌باشد. در این پرسشنامه که دارای طیف لیکرتی می‌باشد بالاترین نمره ۵۶۷ و پایین‌ترین نمره صفر می‌باشد. در پژوهش Baharifar (2002, cited in Asadi, Kamkari, Saatchi, Mohammadiqouli, Ma'asheri, & Asgarian, 2010) ضریب آلفای

کرونباخ ۰/۹۳ و در تحقیق (2007 cited in Asadi et al., 2010) Yosefi آلفای کرونباخ، ۰/۹۵ گزارش شده است. ضرایب مذکور بیانگر ویژگی‌های روان‌سنجی مطلوب پرسشنامه می باشد. برای بررسی پایایی ابزارهای پژوهش از روش ضریب آلفای کرونباخ و روایی آن‌ها از طریق بررسی روایی محتوا و صوری، با استفاده از نظرات صاحب‌نظران انجام گرفت که قابل قبول ارزیابی شد. برای محاسبه وضعیت موجود به صورت «مطلوب»، «نسبتاً مطلوب» و «نامطلوب» از میانگین عوامل عملکردی استفاده گردید، به صورتی که نمره کمتر از ۱/۳۳ «نامطلوب»، نمره بین ۱/۳۴ تا ۲/۶۶ «نسبتاً مطلوب» و نمره بالاتر از ۲/۶۷ «مطلوب» ارزیابی گردید که در جدول ۱ نشان داده شده است.

Table 1.

The process of analyzing the findings and making the judgment

QuestionS / indicator / factor / Section	Judgment and analysis criteria	Level of utility		
		Undesirable	Relatively desirable	Desirable
Four-option	Mean	1 to 1.33	2.66 to 1.34	4 to 2.67
Questions	predefined desirable status criteria	1	2	3
indicators	Average scores for the questions about indicator	1 to 1.33	2.66 to 1.34	4 to 2.67
Factors	Average score for judgments about the factor indicator	1 to 1.33	2.66 to 1.34	4 to 2.67
Sections	Input / context / process / output Average scores about the section factor	1 to 1.33	2.66 to 1.34	4 to 2.67

الگوی ارزشیابی سیپ به صورتی است که چهار عامل زمینه، درون‌داد، فرآیند و برون‌داد را مدنظر قرار می دهد، سپس برای هر کدام از این عوامل، ملاک‌هایی تعریف می شوند. در مواردی که داده‌ها کمی هستند، ارائه نشانگر و استاندارد نیز صورت می گیرد و در مواردی که داده‌ها کیفی هستند، وضعیت مطلوب توصیف می گردد، سپس داده‌ها به صورت کیفی، تجزیه و تحلیل می شوند و برای گردآوری داده‌ها درباره ملاک‌های مورد بررسی سؤالاتی طرح و در

پرسشنامه‌ها یا فرم مصاحبه‌ها قرار می‌گیرند؛ در پایان زمینه، درون‌داد، فرآیند و برون‌داد ملاک‌ها، نشانگرها، وضعیت مطلوب و استانداردها به ترتیب ارائه می‌گردند.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی مربوط به میانگین، انحراف معیار نمره‌های مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان در جدول ۲ نشان داده شده است.

Table 2.
mean and standard deviation of the scales of life skills of students

Scale	Mean	Standard deviation
Life Skills	26.55	39.13
Self-awareness	40.36	6.42
Having a Goal in Life	15.21	2.66
Human Communication Skills	28.86	4.76
Interpersonal Relationships Skills	29.78	4.77
Decision making skills	20.24	3.27
mental health	26.14	3.93
Physical health	33.07	5.34
Problem solving skills	15.91	2.94
Skills in partnership and collaboration	20.77	3.28
Creative Thinking	16.46	4.09
Critical Thinking	25.31	4.33
Demonstrate individual responsibilities	10.33	2.12
Understanding and promoting free principles, justice and equality	12.93	3.08
Participate in activities that improve benefits	14.75	2.93
social behaviors	12.39	2.46
Citizen of globalization	12.57	2.63
Professional skills	7.56	1.95
Safety related skills	7.55	1.86
Information Technology Skills	15.32	2.98

نتایج جدول ۲ مشاهده می‌شود میانگین (انحراف معیار) نمره‌های مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان ۲۵۶/۵۵ (۳۹/۱۳) و در بین خرده‌مقیاس‌ها بالاترین میانگین مربوط به خودآگاهی (۴۰/۳۶) و پایین‌ترین میانگین مربوط به مهارت رعایت نکات ایمنی (۷/۵۵) بود. نتایج ارزشیابی کیفی عوامل اساسی در آموزش مهارت‌های زندگی در جدول ۳ آمده است.

Table 3.
The results of qualitative assessment of the fundamental factors in life skills training

Under evaluation factor		Data collection sources	Mean	Assessment result
Factor	Components			
Context	Desirability of goals		2.92	Relatively desirable
	Preparedness to implement the plan	Principles	2.91	Relatively desirable
	learners' eagerness	Instructors	3.00	Desirable
	Teachers' Readiness	Students	2.82	Desirable
	proportionality of concepts with participants		2.90	Desirable
	Total		2.91	Desirable
Input	proportionality of concepts with the needs of learners		2.96	Desirable
	Preparedness of learners for attending the course	Principles	2.85	Desirable
	Teachers' proficiency and skill	Instructors	2.98	Desirable
	scientific resources	Students	2.84	Desirable
	Materials Curriculum		2.96	Desirable
	Space and facilities		2.05	Desirable
	Total		2.94	Desirable
Process	Proportion of course duration with educational content		2.95	Desirable
	Proportion of skills training methods	Principles	2.93	Desirable
	Practical and innovative training skills	Instructors	2.77	Desirable
	Skills Implementation Training	Students	2.94	Desirable
	Activity and participation of learners in the training course program		2.87	Desirable
	Runing the program		3.06	Desirable
Total		2.92	Desirable	
Output	Satisfaction with the course		2.80	Desirable
	Meeting the needs of learners		3.04	Desirable
	Making tangible changes in learners	Principles	2.96	Desirable
	The desirability of implementation results of the course	Instructors	2.87	Desirable
	Having appropriate levels of skills	Students	2.87	Desirable
	Usefulness		2.80	Desirable
	Total		2.87	Desirable
Total	All components	Principles Instructors Students	2.92	Desirable

همان‌طور که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد میانگین وضعیت کیفی جامعه مورد مطالعه در عوامل اساسی در آموزش مهارت‌های زندگی، برای میانگین کل، زمینه، درون‌داد، فرایند و برون‌داد در سطح «مطلوب» ارزشیابی شد. این میانگین‌ها با توجه به طیف قضاوت مربوط به عوامل (جدول ۱) در محدوده سطح کیفی مطلوب (۲/۶۷ تا ۴) قرار دارند که بر این اساس با حد مطلوب انتظارات از قبل تعیین شده منطبق است. نتایج ارزشیابی کیفی نشانگرهای عامل زمینه، در آموزش مهارت‌های زندگی در جدول ۴ نشان داده شده است.

Table 4.
The quality assessment results of indicators of the context factor for life skills training

Context components	Mean		
	Students	Instructors	Principles
Desirability of goals	2.86**	3.31*	2.59**
Preparedness to implement the plan	2.67**	3.48*	2.59**
learners' eagerness	2.82*	3.42*	2.76*
Teachers' Readiness	2.65**	3.17*	2.66**
proportionality of concepts with participants	2.72**	3.47*	2.51**
Total	2.74**	3.37*	2.62**
Total		2.91*	

*: Desirable **: Relatively desirable

همان‌طور که نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد میانگین وضعیت کیفی جامعه مورد مطالعه در عامل زمینه در آموزش مهارت‌های زندگی، برای دانش‌آموزان و مدیران در سطح «نسبتاً مطلوب» و برای مدرسان، در سطح «مطلوب» ارزشیابی شد. این میانگین‌ها با توجه به طیف قضاوت مربوط به عوامل (جدول ۱) در محدوده سطح کیفی «نسبتاً مطلوب»، (۱/۳۴ تا ۲/۶۶) و «مطلوب» (۲/۶۷ تا ۴) قرار دارند که بر این اساس حد «نسبتاً مطلوب» با حد «مطلوب» انتظارات از قبل تعیین شده منطبق فاصله دارد اما حد «مطلوب» با حد «مطلوب» مورد انتظار منطبق است.

نتایج ارزشیابی کیفی نشانگرهای عامل درون‌داد، در آموزش مهارت‌های زندگی در جدول ۵ و نتایج ارزشیابی کیفی نشانگرهای عامل فرایند، در جدول ۶ نشان داده شده است.

Table 5.

The quality assessment results of indicators of the input factor for life skills training

Input components	Mean		
	Students	Instructors	Principles
proportionality of concepts with the needs of learners	2.77*	3.47*	2.65**
Preparedness of learners for attending the course	2.85*	2.97*	2.74*
Teachers' proficiency and skill	2.65**	3.75*	2.54**
Scientific resources	2.71*	3.32*	2.51**
Materials Curriculum	2.80*	3.20*	2.87*
Space and facilities	2.66**	3.77*	2.71*
Total	2.74*	3.41*	2.67*
Total		2.94*	

*: Desirable **: Relatively desirable

Table 6.

The quality assessment results of indicators of the process factor for life skills training

Process components	Mean		
	Students	Instructors	Managers
Proportion of course duration with educational content	2.68*	3.47*	2.69*
Proportion of skills training methods	2.51**	3.45*	2.84*
Practical and innovative training skills	2.58**	3.00*	2.73*
Skills Implementation training	2.51**	3.52*	2.79*
Activity and participation of learners in the training course program	2.64**	3.32*	2.64**
Runing the program	2.68*	3.69*	2.87*
Total	2.60**	3.41*	2.77*
Total	2.93*		

*: Desirable **: Relatively desirable

همان‌طور که نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد میانگین وضعیت کیفی جامعه مورد مطالعه در عامل درون‌داد، در آموزش مهارت‌های زندگی برای میانگین کل، زمینه، درون‌داد، فرایند و برون‌داد در سطح «مطلوب» ارزشیابی شد. این میانگین‌ها با توجه به طیف قضاوت مربوط به عوامل (جدول ۱) در محدوده سطح کیفی «مطلوب» (۲/۶۷ تا ۴) قرار دارند که بر این اساس حد «مطلوب» با حد «مطلوب» مورد انتظار منطبق است.

به‌علاوه، نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد میانگین وضعیت کیفی جامعه مورد مطالعه در عامل فرایند، در آموزش مهارت‌های زندگی، برای دانش‌آموزان، در سطح «نسبتاً مطلوب»، مدرسان، مدیران و کل میانگین، در سطح «مطلوب» ارزشیابی شد. این میانگین‌ها با توجه به طیف قضاوت مربوط به عوامل (جدول ۱) در محدوده سطح کیفی «نسبتاً مطلوب» (۱/۳۴ تا ۲/۶۶) و «مطلوب»

(۲/۶۷ تا ۴) قرار دارند که بر این اساس حد «نسبتاً مطلوب» با حد «مطلوب» انتظارات از قبل تعیین شده منطبق فاصله دارد، اما حد «مطلوب» با حد «مطلوب» مورد انتظار منطبق است. نتایج ارزشیابی کیفی نشانگرهای عامل برون‌داد، در جدول ۷ نشان داده شده است.

Table 7.

The quality assessment results of indicators of the Output factor for life skills training

Output components	Mean		
	Students	Instructors	Managers
Satisfaction with the course	2.78*	2.73*	2.81*
Meeting the needs of learners	2.82*	3.55*	2.74*
Making tangible changes in learners	2.79*	3.53*	2.56**
The desirability of implementation results of the course	2.78*	3.09*	2.73*
Having appropriate levels of skills	2.86*	3.03*	2.52**
Usefulness	2.87*	3.17*	2.67*
Total	2.83*	3.22*	2.67*
Total		2.90*	

*: Desirable **: Relatively desirable

همان‌طور که نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد میانگین وضعیت کیفی جامعه مورد مطالعه در عامل برون‌داد، در آموزش مهارت‌های زندگی میانگین کل، زمینه، درون‌داد، فرایند و برون‌داد در سطح «مطلوب» ارزشیابی شد. این میانگین‌ها با توجه به طیف قضاوت مربوط به عوامل (جدول ۱) در محدوده سطح، کیفی «مطلوب» و «مطلوب» (۲/۶۷ تا ۴) قرار دارند که بر این اساس حد «مطلوب» با حد «مطلوب» مورد انتظار منطبق است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، ارزیابی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی دوره متوسطه بر اساس الگوی ارزیابی سیپ در شهر اهواز با توجه به عوامل چهارگانه زمینه، درون‌داد، فرایند و برون‌داد بود. این برنامه آموزشی یکی از سرفصل‌های دروس مهارتی و پرورشی است که با استفاده از روش تدریس بحث گروهی، آموزش داده شد و پس از مطالعه مبانی نظری و پژوهشی، معیارها و مؤلفه‌های آموزش بر اساس الگوی ارزیابی سیپ مورد بررسی قرار گرفت.

سؤال اول: آیا برنامه آموزش مهارت‌های زندگی با شرایط کنونی در قالب برنامه درسی

مصوب مطلوب می‌باشد؟ (مطلوبیت اهداف).

یافته‌های تحقیق نشان دادند که آموزش مهارت‌های زندگی در قالب برنامه درسی از نظر مدیران، مشاوران و دانش‌آموزان از مطلوبیت کافی برخوردار است. ارزشیابی بخش‌های زمینه، درونداد، فرایند و برون‌داد در تعداد ۲۳ مؤلفه قابل ارزیابی، ۲۱ مؤلفه در حد "مطلوب" و ۲ مؤلفه در حد "نسبتاً مطلوب" ارزیابی گردید که نشان‌دهنده سطح مطلوب اجرای برنامه مذکور است. مناسب‌ترین ارزیابی در بخش فرایند، مربوط به شیوه اجرای برنامه توسط مدرسان و همکاری دانش‌آموزان و کمترین مطلوبیت مربوط به ارزیابی از بخش زمینه که نشان‌دهنده اهداف طرح، و تهیه مقدمات لازم برای شروع اجرای برنامه است. اهمیت، تناسب، کارآمدی، شیوه اجرا و مفید بودن برنامه از نظر شرکت‌کنندگان در این تحقیق، مناسب و مطلوب ارزیابی شده است. این نتایج با یافته‌های پژوهش‌های (Tazakori et al. (2015 و (Niazazari, Enayati, Behnamfar and Kahroodi (2014 هم‌خوانی دارد.

در راستای پاسخ به نیازهای اجتماعی و توجه به روش‌های جدید آموزشی بر اساس نقش و وظایف آموزش و پرورش به‌عنوان نهاد متولی تعلیم و تربیت و انتقال دانش، فرهنگ و شیوه زندگی و چگونگی رویارویی با چالش‌ها، آموزش مهارت‌های زندگی به‌عنوان مجموعه‌ای از قواعد، سنت‌ها و رسم‌های رایج در جامعه و توانمندی‌هایی که برای جامعه‌پذیری، برخورد عاقلانه با چالش‌های زندگی و برخورداری از یک زندگی موفقیت‌آمیز ضرورت می‌یابد. یافته‌های حاصل از اجرای پرسشنامه مهارت‌های زندگی نشان داد که این گونه آموزش‌ها موجب افزایش مهارت‌های لازم برای کنار آمدن با شرایط زندگی امروزی و سازگاری در محیط آموزشگاه شده است. ارزیابی مطلوب‌تر برای شیوه‌های اجرا توسط مشاوران و همکاری دانش‌آموزان نشان‌دهنده ارتباط بیشتر شرکت‌کنندگان در تحقیق با مؤلفه‌های موردنظر است و علت احتمالی ارزیابی با مطلوبیت کمتر از مؤلفه‌های زمینه بدلیل آشنایی محدود شرکت‌کنندگان با اهداف و فلسفه اجرای طرح بوده است. که لازم است در آموزش مهارت‌ها به توسعه آگاهی در مورد علل و انگیزه‌های آموزش مهارت‌ها و ایجاد آمادگی بیشتر برای کاربردی ساختن مهارت‌های آموخته شده اقدام شود.

سؤال دوم: زمینه (بافت) برنامه آموزش مهارت‌های زندگی دارای چه ویژگی‌هایی است؟

منظور از زمینه، موقعیت فرهنگی، اقتصادی، جغرافیایی و آموزشی محل اجرای تحقیق در دبیرستان‌ها و هنرستان‌ها می‌باشد. در ارزیابی زمینه به سنجش نیازها و مسایل موجود، فرصت‌ها و امکاناتی پرداخته می‌شود که برای اجرای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی ضرورت دارند. از طریق این ارزیابی می‌توان به بررسی مطلوبیت اهداف از قبل تعیین شده پرداخت. یافته‌های تحقیق در بخش زمینه، با ارزیابی ۵ مؤلفه (مطلوبیت اهداف، آماده بودن زمینه اجرای طرح، اشتیاق فراگیران، آمادگی مدرسان و تناسب مفاهیم با شرکت‌کنندگان) نشان‌دهنده ارزیابی "مطلوب" در نظرسنجی مدرسان، "نسبتاً مطلوب" در نظرسنجی مدیران و ارزیابی "نسبتاً مطلوب" در دانش‌آموزان است. ارزیابی کیفی از مؤلفه‌های بخش زمینه بیشتر در سطح "نسبتاً مطلوب" بیان شده است (دانش‌آموزان و مدیران). این نتایج توجه ما را به مقدمات لازم برای اجرای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی جلب می‌کند و نشان می‌دهد مدیران مدارس و دانش‌آموزان از امکانات و مقدمات تدارک شده برای اجرای برنامه آموزش مهارت‌ها خیلی رضایت ندارند و توقع امکانات مناسب‌تری دارند. این نتایج با تحقیقات (Tazakori et al. (2015, Mohammadi Arya, Seyf Naraq, Delavar and Sadiour (2012) هم‌خوانی دارد.

برای آموزش مهارت‌های زندگی لازم است امکانات و مقدمات مناسبی طراحی شود، افراد شرکت‌کننده به‌عنوان مدرس، برنامه‌ریز و فراگیر با آگاهی از چرایی و شیوه اجرای برنامه با درک آنچه لازم است تغییر کند و انجام شود می‌توانند مسیر صحیح برای رسیدن به نقطه مطلوب را شناسایی و طرح‌ریزی نمایند. آگاهی و ارتباط بین اهداف، به تناسب و تطبیق بیشتر برنامه آموزشی و زندگی واقعی می‌انجامد. فراهم‌سازی امکانات رسانه‌ای و جلوه‌های جذاب برای جلب توجه فراگیران، ایجاد اشتیاق و تمایل برای کسب مهارت، احساس ضرورت برای یادگیری مهارت‌ها و آموزش کاربردی مهارت‌ها برای دستیابی به زندگی متعادل و مطلوب می‌تواند شرکت‌کنندگان در برنامه آموزش مهارت‌های زندگی را برای یادگیری ترغیب نماید.

سؤال سوم: درون‌دادهای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی تا چه اندازه مطلوب است؟

یافته‌های تحقیق در این بخش با ارزیابی ۶ مؤلفه ی تناسب مفاهیم با نیازهای فراگیران، آمادگی فراگیران برای شرکت در دوره، تسلط و مهارت مدرسان، منابع علمی، برنامه درسی و فضا و امکانات، نشان‌دهنده ارزیابی مطلوب همه مؤلفه‌ها برای مدرسان و جمع‌بندی مطلوب برای دانش‌آموزان و مدیران می‌باشد. منظور از درون‌داد در این تحقیق، کلیه افراد و منابع

انسانی اعم از دانش‌آموز، معلم، مدیر، معاون، مربی و مشاور می‌باشد که برای فعالیت مدارس موردنیاز بوده است. در این مرحله اطلاعات مورد نیاز درباره چگونگی استفاده از منابع به منظور دستیابی به اهداف برنامه جمع‌آوری می‌شوند. این مرحله به تصمیم‌گیرندگان کمک می‌کند تا روش‌هایی را انتخاب و طراحی کنند که برای دستیابی به اهداف ضروری تشخیص داده شدند (Sif, 1996). روش اجرای این نوع ارزشیابی شامل بررسی پیشینه فعالیت‌ها، اجرای طرح‌های تجربی، تحلیل منابع انسانی و کالبدی موردنیاز است (Bazargan, 2009). در مجموع ارزیابی‌ها نشان داد، شرکت‌کنندگان انتظار داشتند که امکانات و عوامل درون‌دادی بیشتری برای برگزاری دوره در اختیار آنان قرار گیرد. یافته‌های این بخش، با نتایج پژوهش‌های Mohammadi Arya et al. (2012)، Taremian and Mehryar (2009) و Niazazari et al. (2014) منطبق است. ضرورت و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی برای همه افراد در سنین مختلف مشخص و مورد پذیرش است. اما با وجود اهمیت این آموزش‌ها برای رسیدن افراد به سطح مناسب از مهارت در زندگی جهت بهره‌برداری مطلوب از امکانات و فرصت‌ها و مقابله با چالش‌های زندگی که لازمه موفقیت در زندگی است مقدمات، تدارکات و آمادگی اجرای آموزش که درون‌داد گفته می‌شود و شامل همه امکانات و وسایلی است که برای آموزش مطلوب، لازم است تدارک دیده شود تا مهارت آموزی در سطح مناسبی انجام شود. وجود امکانات و آمادگی مطلوب باعث اثربخشی مهارت‌ها شده در نتیجه موجب افزایش سطح کمی و کیفی و کاربرد مهارت‌ها در زندگی می‌شود.

سؤال چهارم: فرآیند اجرایی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی تا چه اندازه مطلوب است؟

منظور از فرآیند، کلیه فعالیت‌هایی است که در جریان اجرای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی مدارس متوسطه شهر اهواز اتفاق افتاده است. این نوع ارزیابی به منظور تشخیص مشکلات اجرایی در جریان انجام فعالیت‌های آموزشی و میزان مطلوبیت فرآیند اجرای این فعالیت‌ها به عمل می‌آید (Bazargan, 2009). روش اجرای این ارزیابی نظارت بر مشکلات اجرایی و توصیف فرآیند واقعی می‌باشد. این بخش ملموس‌ترین و واقعی‌ترین قسمت ارزیابی است زیرا آنچه اقدام‌کنندگان و فراگیران واقعاً و به‌طور ملموس با آن سر و کار داشته و می‌توانستند به‌طور عینی مورد ارزشیابی قرار دهند، بخش فرآیند اجرا بوده است. ارزیابی در این بخش شامل ۶ مؤلفه، تناسب مدت زمان دوره با محتوای آموزشی، تناسب روش‌های

آموزش مهارت‌ها، آموزش عملی و ابتکاری، آموزش کاربردی، فعالیت و مشارکت فراگیران در برنامه آموزش و چگونگی اجرای برنامه بوده است. بررسی کیفی ارزیابی گروه‌های شرکت‌کننده در تحقیق از این مؤلفه نشان‌دهنده مطلوبیت بالاتر نسبت به سایر بخش‌های تحقیق است. این مطلوبیت در ارزیابی مدرسان و مدیران مشهودتر است. این یافته‌ها با نتایج Ghaleh Asadi and Mahmood Niya (2007) و Niazazari et al. (2014) هم‌خوان به نظر می‌رسد. روش اجرای این ارزیابی، نظارت بر مشکلات اجرایی و توصیف فرایند واقعی می‌باشد. هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی خوب برای آموزش و تربیت افراد بر اساس شیوه زندگی لازم است اما میزان اجرای دقیق برنامه و وفاداری و ارزیابی مداوم برای حرکت در مسیر درست، آموزش ابتکاری و کاربردی تضمین‌کننده دستیابی به اهداف و موفقیت برنامه است.

سؤال پنجم: برون‌داد اجرای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی از نظر کمی چگونه است؟

منظور از برون‌داد، دانش‌آموزانی هستند که برنامه آموزش مهارت‌های زندگی را با موفقیت گذرانیده‌اند. به عبارت دیگر ارزشیابی برون‌داد، در جهت مرتبط کردن برون‌داد و پیامدهای نظام آموزشی با عوامل زمینه، درون‌داد و فرایند نظام است تا از این طریق بتوان به ارزش و مطلوبیت آن‌ها پی برد (Bazargan, 2009). یافته‌های تحقیق در این بخش شامل رضایتمندی از دوره، پاسخ به نیازهای فراگیران، ایجاد تغییرات محسوس در فراگیران، مطلوبیت نتایج اجرای دوره، برخورداری از سطوح مناسب مهارت‌ها و مفید بودن بوده است. در این بخش بالاترین مطلوبیت ارزیابی شده مربوط به دانش‌آموزان و مدرسان و کمترین مطلوبیت مربوط به ارزیابی مدیران بوده که نشان‌دهنده سطح انتظار بالاتر مدیران از برنامه آموزش مهارت‌هاست. این بخش از یافته‌ها با نتایج پژوهش Mohammadi Arya et al. (2012) و Taremiyan and Mehryar (2009) هم‌خوانی دارد. دستیابی به سطح مطلوبی از مهارت‌های عملیاتی برای مقابله با مشکلات نشان‌دهنده اجرای مناسب دیگر بخش‌هاست. نتایج به دست آمده از تحلیل داده‌ها نشان‌دهنده کسب سطوح مطلوبی از مهارت توسط فراگیران است. که لازم است جهت کاربردی نمودن این مهارت‌ها برای پیشبرد امور زندگی و ایجاد جامعه متعادل اقدامات لازم را فراهم نمود.

آموزش و پرورش به عنوان نهادی اثرگذار، با داشتن توان، فرصت، امکانات و نیروی انسانی ماهر این قابلیت را دارد که مهارت‌های زندگی را در راستای ایجاد سبک زندگی کاربردی بر مبنای فلسفه زندگی اسلامی به نوجوانان آموزش دهد. آموزش مهارت‌های زندگی

می‌تواند توانایی‌های شناختی، عاطفی و رفتاری لازم برای احساس موفقیت و شادکامی در زندگی روزمره را به افراد بیاموزد تا آنان برای غلبه بر تنش‌ها و مسائل پیش‌رو در زندگی آماده شوند. برای دستیابی به این اهداف تنها آگاهی دادن کافی نیست. یک سیستم آموزشی زمانی می‌تواند اثربخش عمل کند که ساختار آن دارای هماهنگی و هدفمندی خاص، در جهت بالا رفتن کمیت و کیفیت خدمات آموزشی تنظیم شده باشد تا بتواند دانش‌آموختگانی با مهارت، صلاحیت و کیفیت تحویل جامعه نماید. مزیت اصلی ارزشیابی از یک دوره آموزشی این است که با نگرش سیستمی به ارزشیابی اهداف، زمینه، درون‌داد و برون‌داد دوره مذکور نگریده می‌شود و نقاط قوت و ضعف آن روشن می‌شود. این امر در تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و طراحی دوره‌ها تأثیرات مطلوب بسیاری بر جا می‌گذارد و سبب می‌شود برنامه‌ریزان و سیاست‌گزاران با شناخت مناسب و درک مقتضیات فراگیران و شرایط جامعه اقدام به طراحی برنامه و دوره نمایند. تا این دوره‌ها پاسخگوی نیازمندی‌ها و محقق‌کننده اهداف پیش‌رو باشد. از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به شناخت محدود مدرسان از تک‌تک دانش‌آموزان، عدم تهیه و ارسال به موقع کتاب درسی مهارت‌های زندگی، کمبود امکانات و سطح پایین آگاهی دانش‌آموزان از اهداف و اثرات فراگیری مهارت‌های زندگی می‌توان اشاره کرد. بر این اساس انجام مطالعات زمینه‌یابی در راستای نیازسنجی گروه‌های هدف به اجرای برنامه‌های آموزش مهارت و تهیه طرحی برای توسعه نظری و عملی مهارت‌های موردنیاز زندگی بر اساس الگوی اسلامی-ایرانی جهت اجرای آن توسط مدیران، مشاوران و والدین دانش‌آموزان پیشنهاد می‌شود.

References

- Aghajani, M. (2002). *The effect of life skills training on mental health and adolescent control source*. M.A. Thesis, Ministry of Education, Qom. [Persian]
- Alimohammadi, T., Mehralizadeh, M., & Shahi, S. (2012). A study of evaluation of girls' secondary schools of Ahwaz City based on the use of CIPP model. *Journal Educational Sciences*, 19(2), 176-188. [Persian]

- Amiri Baramkoochi, A. (2009). Training life skills for decreasing depression. *Journal of Developmental Psychology*, 5(20), 297-306. [Persian]
- Anis Kiewicz, R., & Wysong, E. (1990). Evaluating DARE: Drug education and the multiple meanings of success. *Policy studies Review*, 9(4), 727-747.
- Asadi, P., Kamkari, K., Saatchi, M., Mohammadiqouli, S. M., Ma'asheri, A., & Asgarian, M. (2010). *Psychological tests*. Tehran: Virayesh Publication. [Persian]
- Bazargan, A. (2009). *Educational evaluation*. Tehran: Samt Publication. [Persian]
- Bova, C., Burwick, N. T., & Quinones, M. (2008). Improving women's adjustment to HIV infection: Results of the positive life skills workshop project. *Journal of the Association of Nurses in AIDS Care*, 19(1), 58-65.
- Breton, J. J. (1999). Complementary development of prevention and mental health promotion programs for Canadian children based on contemporary scientific paradigms. *Canadian Journal of Psychiatry*, 44(3), 227-234.
- Calhoun, G. B., Glaser, B. A., & Bartolomucci, C. L. (2001). The juvenile counseling and assessment model and program: A conceptualization and intervention for juvenile delinquency. *Journal of Counseling & Development*, 79(2), 131-141.
- Darden, C. A., & Ginter, E. J. (1996). Life skills development scale adolescence form. *Journal of Mental Health Counseling*, 18(2), 22-142
- Gall, M. D., Borg, W., & Gau, J. P. (2005). *Educational research: An introduction* (1 vol. 5 ed.). Translation by M. Shahniyalagh, M. Jafar Paksresht, Z. Khosravi, A. Kayamanesh, A. R. Nasr, ..., M. Abolghasemi. Tehran: Samt Publication. [Persian]
- Ghaleh Asadi, M., & MahmoodNiya, A. R. (2007). The effects of teaching life skills on the health of clients. *Applied Psychology*, 1(3), 72-80.
- Ghasemi Zargar, F. (2006). *Content analysis of high school textbooks based on the components of life skills*. M.A. Thesis, Al-Zahra University, Tehran. [Persian]
- Ginter, E. J. (1999). Contribution to the developmentally based life skills approach. *Journal of Mental Health Counseling*, 21(3), 191-203.
- Gonzales, R. (1990). Ministering intelligence: A venezuelan experience in the promotion of cognitive abilities. *International Journal of mental Health*, 18(3), 5-18.
- Hajamini, Z., Ajalli, A., Fathi- Ashtiani, A., Ebadi, A., Dibaei, M., & Delkhosh, M. (2008). The effect of life skills training on emotional reactions in adolescents. *Journal of Behavioral Sciences*, 2(3), 263-270. [Persian]

- Hamburg, B. A. (1990). *Life skills training: Prevention interventions for young adolescents*. Washington, DC: Carnegie Council on Adolescent Development.
- Kazemi, M., & Hamrahi, M. (2009). Pathology of in-service training courses based on the sip model (Case study: Fars province). *Management Research*, 2(4), 113-130. [Persian]
- Kolubandi, A. (1995). Seven criteria for evaluating the effectiveness of the organization. *Tadbir*, 56, 19-21. [Persian]
- Mohammadi Arya, A., Seyf Naraqi, M., Delavar, A., & Sa'dipour, E. (2012). Effect of cognitive and cognitive-meta cognitive education strategies on problem solving ability and adaptive behavior of mentally retarded students. *Psychology of Exceptional Individuals*, 2(8), 99-116. [Persian]
- Niaazari, K., Enayati, T., Behnamfar, R., & Kahroodi, Z. (2014). Relationship between professional ethics and job commitment. *Iran Journal of Nursing*, 27(87), 34-42. [Persian]
- Rahimi, A. S., & Soleymaninia, L. (2008). Efficacy of life skills education on social participation among children. *Social Welfare*, 8(30-31), 313-336. [Persian]
- Sif, A. A. (1996). *Methods of educational measurement and evaluation*. Teran: Dorn Publication. [Persian]
- Taremian, F., & Mehryar, A. H. (2009). Effectiveness of Life Skills Training Program in Prevention of Drug use among Secondary School Students. *Journal of Zanjan University of Medical Sciences*, 16(65), 77-88. [Persian]
- Tazakori, Z., Mehri, S., Mobaraki, N., Dadashi, L., Ahmadi, Y., Shokri, F., & Hamrang, L. (2015). Factors affecting on quality of clinical education from perspectives of operating room students. *Journal of Health and Care*, 17(2), 128-136.
- Wichroski, M. A., Zunz, S. J., & Forshay, E. (2000). Facilitating self-Esteem and social supports in a family life skills program. *Journal of Woman Social Work*, 15(2), 277-293.
- World Health Organization. (1998). *Life Skills Training Program*. Translation by R. Nouri Qasem Abadi & P. Mohammad Khani. Tehran: Mental Health Unit and Substance Abuse Prevention (WHO). [Persian]

